

Alice i Afrika

De afrikanske forfattere må komme ud af deres pupper, undersøge litteraturen og begynde at skrive, frit.

Kommentar af Shadreck Chikoti

Litteraturen i Afrika har altid haft vanskelige vilkår. Men dens vilkår er nu vigtigere at undersøge og diskutere end nogensinde før.

Den afrikanske forfatters største udfordring er: Hvad skal jeg skrive på? Snarere end: Hvad skal jeg skrive om?

Afrikanske forfattere og læsere har altid været frarøvet muligheden for at nyde litteraturen, og dét siden skriftsprogets opståen.

Litteratur i Afrika har af samme grund altid være et middel til formidling af meddelelser snarere end en kunstnerisk udtryksform – som kunne benyttes og nydes på kunstens præmisser.

Der er mange grunde til, at det forholder sig sådan.

Én af dem er, at afrikansk kultur bygger på mundtlige overleveringer.

Ikke for underholdningens skyld

Moderne afrikansk litteratur har i betydeligt omfang været præget af kontinentets årelange tradition for mundtlig fortællekunst. Før analfabetismens indtog i det tyvende århundrede, var tekster noget man huskede og i dramatisk form genfortalte eller reciterede. Den mundtlige fortællekunst havde samme funktion, som den skrevne litteratur havde i udviklede lande – den skulle underholde, oplyse og minde os om fortiden. Ingen skelnede mellem fortællekunst, der skulle underholde og fortællekunst, der skulle oplyse. Selv om mange af Afrikas mundtlige fortællinger var underholdende, var de det ikke for underholdningens skyld. Deres primære funktion var at oplyse lytterne – om meninger, moral og sociale sammenhænge – og at fortælle dem om skabelsen og hylde guderne. Formodentlig ingen af de mundtlige fortællinger blev skabt alene med henblik på underholdning, selv om de havde karakter af litterær kunst.

Den nutidige afrikanske litteratur har mange af de samme karakteristika.

Importeret Analfabetisme

Analfabetisme kom til Afrika fra andre steder. Der er selvfølgelig undtagelser. Men i langt de fleste afrikanske lande er analfabetisme et fænomen, der er kommet med religionerne islam og kristendom.

I takt med at islam og kristendom indtog store dele af kontinentet, bredte analfabetismen sig. Islam bygger nemlig på *Koranen* og kristendommen på *Biblen*. Og begge religioner fordrer, at deres nye trosfæller læste disse hellige bøger og tilegnede sig deres budskaber. Lærmed introduceredes fænomenerne læsning og skrivning til afrikanerne.

I perioden – og det vil først og fremmest sige i det 19. århundrede – handlede næsten al litteratur om udbredelsen af de respektive religioner. Fiktion handlede i perioden om det gode ved de respektive religioner og det forfærdelige ved ikke at tilhøre selvsamme.

Der var ingen litteratur, på litteraturens egne præmisser.

På koloniherrernes sprog

Kolonitiden formede og udlagde sporene til det, der skulle blive moderne afrikansk litteratur. I store træk. Næsten alle teorier om afrikansk litteratur tager afsæt i kolonialiseringen eller afkolonialiseringen.

De temaer, der først og fremmest prægede den tidlige koloniale afrikanske litteratur, var hyldesten til uddannelsen og udstillingen af det afrikanske hverdagsliv. Begge dele til koloniherrernes store glæde og begejstring. De så pointen i deres tilstedeværelse bekræftet.

Litteraturen var skrevet på koloniherrernes sprog. Afrikansk litteratur kunne således opdeles i sprogområder, der afspejlede, hvem der sad på magten i de enkelte kolonier. De, der var kolonialisere af franskmændene, skrev på fransk, og deres litteratur blev kategoriseret som frankofont. De, der var kolonialisere af englænderne, skrev på engelsk, og deres litteratur blev kategoriseret som anglofont. De, der var kolonialisere af portugiserne, skrev på portugisisk, og deres litteratur blev "naturligt nok" kategoriseret som lusofont.

Litteraturen blev udgivet af koloniherrerne, eftersom der ikke fandtes indfødte forlæggere. Litteraturens temaer, skrivestil og indhold bar af samme grund præg af, at redaktørerne var europæere og koloniherrer.

Konstante sammenstød

Iden sene koloniale afrikanske litteratur – det vil sige litteratur fra perioden mellem 1. Verdenskrig og uafhængigheden – var præget af temaer som løsrivelse og uafhængighed. Og blandt afrikanere fra territorier kontrolleret af franskmændene især også af et tema som de afrikanske rødder. I perioden – som kun ligger et halvt århundrede tilbage i tiden – blev afrikanske forfatters litterære grundtone af protesterende karakter.

Ser man på nutidens afrikanske litteratur, er det temaer som sammenstød mellem det gamle og nutidige Afrika, der dukker op. I Chinua Achebes *Things fall apart* sammenstød mellem tradition og modernitet, i Rebeka Njau's *The First Seed* sammenstød mellem de indfødte og de fremmede, i Ngugi wa Thiong'o's *A River Between*

sammenstød mellem individualisme og fællesskab, mellem socialisme og kapitalisme, mellem afhængighed af udviklingsbistand og uafhængighed og mellem afrikanisme og humanisme.

Andre temaer i tiden er eksempelvis sociale problemer så som korrupsion, økonomisk ragnarok i nye, uafhængige lande, borgerkrig og kvinders rettigheder og roller.

Ikke anderkendt og æret

Så godt som alle nævneværdige bøger publiceres i dag af vestlige forlag, som skaber en trend ud af temaer og stil. Det er svært at finde bøger, som er skrevet af litterære grunde – med mindre disse også rummer en protest eller bekymring.

Afrikansk litteratur bliver i dag kun anerkendt og æret som for-tjent, hvis den udkommer på et stærkt vestligt forlag. Af samme grund har afrikanske forfattere tilstræbt at skildre temaer, som et vestligt publikum helt åbenlyst interesserer sig for. Derfor er det sådan, at den afrikanske forfatter i dag ikke skriver hvad, han virkelig ønsker at skrive, eller hvad han selv opfatter som afrikansk litteratur, men hvad han tror, forlagene ønsker og opfatter som afrikansk.

Den afrikanske forfatter ved, at hans bøger ikke vil blive antaget og accepteret som afrikanske, hvis de ikke handler om et gennemkorruperet afrikansk samfund; lerklinede hytter med græs på taget; kvinder, der bærer spande på hovedet på deres vej til og fra floden; børn, der er barfodede; Biafra krigen; den elendige politiske ledelse i Afrika; folkemordet i Rwanda; vestlige religioners indtog og andre temaer, som forlæggerne foretrækker.

Som konsekvens heraf, handler al afrikansk litteratur om de samme temaer og figurer, og tonen er den samme.

For fremme af karrieren

Litterære konkurrencer har gjort deres til, at det forholder sig sådan. Og til at teorierne om afrikansk litteratur er blevet så stereotyper. Nogle af de mest berømmede forfattere fra Afrika er kommet frem via konkurrencer.

Den vestlige verden har organiseret konkurrencer for afrikanske forfattere og de vindende forfattere har fået opmærksomhed og anerkendelse såvel på den afrikanske som den globale litteratur-scene. Men det viser sig også, at mange af disse konkurrencer har været ødelæggende, når det gælder valg af temaer, stil og form.

De afrikanere, der har ønsket at fremme deres "karriere" gennem sådanne konkurrencer, har sikret sig, at de har skrevet på en måde og om nogle temaer, som de har vidst ville imponere dommerne.

Et hurtigt blik over de udgivelser, som har klaret sig godt i konkurrencerne, viser, at de handler om temaer som afrikansk borgerkrig, afrikansk livsform, afrikansk politisk ledelse, afrikanske mands- og kvinderoller.

Forfatter, som har taget del i de pågældende konkurrencer, har været indespærret i temaer og udtryk i deres bestræbelser på at opfylde kravene.

Forfattere som Chinua Achebe, Ekwensi, Ngugi, Steve Biko, Ken Sarowiwa, Wole Soyinka, Dennis Brutus og andre er blevet til i kraft af sådanne konkurrencer.

Utopier og dystopier

Afrikansk litteratur er, som nævnt, konsekvensen af de mange kompromisser. Afrikansk litteratur har aldrig – når det gælder tematikker, stil, form og teori – været uafhængig. Vi afrikanske forfattere har altid skrevet med udgangspunkt i en bestemt kasse og har som sådan ikke formået at skrive litteratur på litteraturens egne præmisser. Vi har ikke formået at udforske nye temaer og stilarter. Man kan ikke tale om afrikansk science fiction for eksempel. Ingen afrikansk forfatter ville forsøge sig udi den genre, eftersom han ville vide, at det vestlige publikum ikke ville se på det som afrikansk.

Mit forslag er, at afrikanske forfattere kommer ud af deres pupper, undersøger litteraturen og begynder at skrive – bare for at skrive – og vel at mærke uden skelen til forlæggeres begrænsninger, internationale konkurrencer eller andre ude fra kommende faktorer. Dét vil kunne afstedkomme rigtig "fri" litteratur. Og det kun dermed vil den afrikanske forfatter matche verdensstandarderne indenfor litteratur.

Det er på høje tid, at vi begynder at eksperimentere med nye måder at skrive på i Afrika; med filosofiske indfaldsvinkler, futuristiske blik, positivitet, fantasi og humor.

Vi ønsker jo, at læserne kan begive sig ind i en verden af afrikansk litteratur og møde figurer og miljøer, som er uventede og spændende. Vi ønsker ikke, at afrikanske læsere kun skal kunne læse om det, de også oplever i den virkelige verden, udenfor litteraturen. Vi ønsker Alice i eventyrland, Ringenes herre, Narnia, Kammerat Napoleon, utopier, dystopier og læsere og forfattere som nyder litteraturen på dennes præmisser, i Afrika. Og dét vil vi kun få, hvis forfatterne kommer ud af deres kasser og skriver frit, hvad angår temaer, stil, tone, miljøer og plots.

Shadreck Chikoti er forfatter, forlægger, radiojournalist, kunstmaler, skuespiller og musiker. Er desuden næstformand i Malawis forfatterforening. Shadreck Chikoti har skrevet fem romaner og modtaget adskillige priser herfor i sit hjemland.